

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Jämställdhet i det offentliga rummet

En undersökning av Malmö stads och Botkyrka
kommuns översiktsplaner

Agnes Lindblom

Titel: Jämställdhet i det offentliga rummet – En undersökning av Malmö stads och Botkyrka kommuns översiktsplaner

Engelsk titel: Equality in Public Space – A Study of the Comprehensive Plans of Malmö and Botkyrka

© Agnes Lindblom

Handledare: Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Anna Tandre, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Nyckelord: genus, jämställdhet, offentligt rum, stadsplanering, översiktsplan

Publiceringsår: 2016

Publiceringsort: Uppsala

Online publication of this work: <http://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Genom att studera hur genusfrågor framställs i stadsplaneringens dokument kan det praktiska jämställdhetsarbetet synliggöras. Alla kommuner är skyldiga att arbeta med jämställdhet och lyfta denna aspekt i översiktsplanen (ÖP). ÖP ska visa kommunens visioner för att skapa en förbättrad fysisk utformning inom kommunens gränser. Syftet med denna uppsats är att undersöka hur Malmö stad och Botkyrka kommun arbetar ur ett genusperspektiv, med utgångspunkt i aktuella översiktsplaner. Studien ska visa vilka konkreta mål och åtgärder som kommunerna uttrycker rörande genusfrågor. Arbetet inleds med en litteraturstudie som grundar sig i teorier om stadsplanering och genusperspektiv inom kommunal planering. Med hjälp av aktuell forskning granskas Malmös och Botkyrkas kommunala dokument. Jämställdhetsarbete inom stadsplanering strävar efter platser som är ”könsneutrala”, men detta är problematiskt eftersom neutrala tillstånd är svårdefinierade och ofta bygger på att något av könen utesluts från denna neutralitet. Att kvinnor inte har samma tillgång till det offentliga rummet som männen förtydligas i Botkyrkas ÖP, men teoretikernas begrepp ”könsneutralitet” har ingen koppling till Botkyrkas användning av ordet ”neutralitet”. I ÖP beskrivs neutrala mötesplatser som platser relaterade till religion, etnicitet och ideologi, vilket ger ordet ”neutral” en helt annan innebörd. Malmö stad beskriver att genus- och mångfaldsaspekter ska beaktas vid utformning av nya mötesplatser, men däremot framhåller inte Malmö stads ÖP konkreta svar på *varför* genusperspektivet bör beaktas.

Abstract

By studying how gender is presented in urban planning documents, the practical equality work can become visible. All municipalities are obligated to work with gender equality and to highlight this aspect in the comprehensive plan. The comprehensive plan shall explain the municipality's vision to create a better physical design within the municipal boundaries. The purpose of this Bachelor's thesis is to examine how Malmö and Botkyrka work from a gender perspective, with main focus on current comprehensive plans. This study shows the specific goals and measures that municipalities express regarding gender issues. This Bachelor's thesis begins with a literature study based on theories of urban planning and gender in municipal planning. On this basis, the municipal documents of Malmö and Botkyrka are examined from a theoretical perspective. Gender equality in urban planning strives for places that are "gender neutral", but this is problematic because the neutral state is difficult to define and often based on that either sex is excluded from this neutrality. It is clarified in the comprehensive plan of Botkyrka that women do not have equal access to public space as men, but the theoreticians' term "gender neutrality" has no connection to Botkyrka's use of the word "neutrality". It is described in the comprehensive plan that neutral meeting places are areas related to religion, ethnicity and ideology, giving the word "neutral" a different meaning. Malmö describes that the gender and diversity aspects should be taken into account in the planning of new meeting places, but does not emphasize the concrete answers to *why* the gender perspective should be considered.

Innehåll

Introduktion	5
Bakgrund	5
Syfte och frågeställning	6
Avgränsningar	7
Begreppsprecisering	7
Metod	8
Litteraturundersökning.....	8
Undersökning av jämställdhetsarbetet inom kommunal planering	8
Val av kommun	8
Studie av översiktsplaner	9
Resultat.....	9
En historisk spegling av kvinnan i det offentliga rummet.....	9
Om könskodade platser	10
Genusperspektiv på kommunal nivå – varför är det viktigt?.....	11
Jämställdhetsmål inom samhällsplanering.....	12
PBL och jämställdheten.....	12
Förhållandet mellan ÖP och DP.....	12
Boverkets jämställdhetsplan.....	13
Om Botkyrka kommun.....	14
Botkyrka kommun och jämställdheten	14
Analys av Botkyrka kommuns översiktsplan	15
Om Malmö kommun	16
Malmö kommun och jämställdheten	16
Analys av Malmö kommuns översiktsplan	17
Diskussion	18
Malmös och Botkyrkas arbete med jämställdhet.....	18
Kommunernas översiktsplaner.....	19
Summerande reflektion	20
Referenser	21

Introduktion

Jämställdhet betyder att kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden (Almén 2016, s. 5). Detta innebär att alla ska ha makten att kunna forma sina egna liv och det samhälle vi lever i.

Att som samhällsplanerare ta på sig genusglasögon är en nödvändighet för att synliggöra invanda mönster och normer som existerar i vår vardag och i planerarens praktik (Larsson & Jalakas 2008, s. 14). Anita Larsson och Anne Jalakas skriver att ett jämställdhetsperspektiv kan appliceras på dagens stadsplanering och genom detta går det att reflektera kring hur skillnaderna mellan kvinnor och män uppstår i det offentliga rummet.

Rum och offentliga platser är två begrepp som har förefallit vara helt könsneutrala (Friberg, Listerborn, Andersson & Scholten 2005, s. 10). Längre kunde inte kvinnor utbilda sig till arkitekter och planerare, men Friberg et al. påpekar att även under modernismens tid på 1960-talet, när kvinnor blivit verksamma i yrket, fortsatte det manliga idealet att leva kvar i stadsplaneringen. Carmona, Tiesdell, Heath och Oc (2010, s. 165) hävdar att hela stadsstrukturer har utvecklats på patriarkala villkor – placering av bostadsområden, vägnät, offentliga platser och förhållandet mellan arbete och bostad är alla resultat av mansdominerade förväntningar och värderingar. Carmona et al. (2010, s. 164) menar att ett manligt ideal som lever kvar är användandet av bilen, där män är den mest framträdande målgruppen.

Bakgrund

I Friberg, Listerborn, Andersson och Scholtens antologi *Speglingar av rum – om könskodade platser och sammanhang* beskrivs de offentliga platsernas könskodning. Friberg et al. (2005, s. 10) hävdar att den byggda miljön tas för given och därför analyseras den sällan ur ett genusperspektiv. Att vi kan påverkas både positivt och negativt av vår omgivning är något som är allmänt vedertaget enligt Friberg et al., men trots detta så åskådliggörs sällan de rådande maktförhållandena som existerar i samhället. Friberg et al. (2005, s. 10) skriver att om vi inte diskuterar vem det är som har skapat det offentliga rummet, vem det är som har finansierat det, vem som har byggt det och hur dessa rum används, så blundar vi för det faktum att den offentliga miljön har en stark koppling till könsaspektens betydelse. Eftersom både kvinnor och män deltar i yrkesarbetet och förväntas delta på jämlika villkor i hemmet, så är frågan om samma jämställdhetsmål speglas i dagens stadsplanering (Friberg et al. 2005, s. 10).

Könskodade offentliga platser kan definieras utifrån många olika aspekter. Parker och återvändsgränder är exempel på platser som kan upplevas som hotfulla under olika tider på dygnet (Lundkvist 1998, s. 46).

Enligt Larsson och Jalakas (2008, s. 10) är införandet av ett genusperspektiv på planeringen utmanande och ingenting som kommer att infinna sig naturligt i processen. En problemlösning kommer inte att vara möjlig förrän problemet formuleras, och det är därför det är viktigt att jämställdhet tas upp i ett tidigt skede av planeringen, påpekar Larsson och Jalakas. De menar vidare att det är genom ett sådant förhållningssätt som stadsplaneringen kan bidra till samhällets jämställdhetsarbete.

Anita Larsson (2006, s. 8), arkitekt och före detta lektor vid Blekinge tekniska högskola, hävdar i artikeln *Makten över rummet – om genusperspektiv i samhällsplaneringen*, att skillnaderna mellan ÖP (översiktsplan) och DP (detaljplan) tydliggör hur dessa som dokument har olika roller i dagens planering. Planeringsprocesserna kan beskrivas med två olika tankekedjor, menar Larsson:

ÖP → Det kommunala rummet/(offentligt rum) → Fysiska strukturer: bebyggelse, trafikleder, friytor → Könneutrala.

DP → Bostadsområdet/(privata rum) → Individens erfarenheter/(vardagslivserfarenheter) → Kvinnor och män är urskiljbara.

Den övre tankekedjan visar hur de fysiska strukturerna byggs upp och människor som individer tas inte upp i den översiktliga planeringens frågeställningar (Larsson 2006, s. 8). Enligt Larsson kan olika grupper av människor synliggöras i den nedre tankekedjan, och ett brukarperspektiv kan tillämpas i processen.

På Boverkets hemsida (Boverket 2016d) står det att plan- och bygglagen kräver att alla kommuner ska ha en kommuntäckande översiktsplan. Enligt Boverket ska ÖP ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön samt kunna vägleda konkreta beslut gällande bebyggelse och mark- och vattenanvändning. Larsson (2006, s. 8) menar att ÖP är av ändamålsenlig struktur och ska ligga till grund för frågor på detaljplanenivå. Detta är inte kontroversiellt i sig menar Larsson, men ÖP:s överordnande hierarki medverkar ofta till att genus- och jämställdhetsfrågor inte får plats bland ÖP:s frågeställningar. Det är inte förrän vid detaljplanearbetet som dessa frågor uppmärksammas, men då hindrar ofta ÖP:s struktur jämställdhetsarbetet genom att ÖP ska vara en vägledande strategi (Larsson 2006, s. 8).

Boverket är en av 18 myndigheter som fick i uppdrag av regeringen att arbeta med jämställdhetsfrågor under 2013 och 2014 (Boverket 2016c). Boverkets uppdrag var att dela ut stöd till utvecklingsprojekt för jämställda offentliga miljöer i städer och tätorter. Boverket har låtit det finansiella stödet gå till metodutvecklingar, kommunikation, fritidslokaler, lekplatser, skolgårdar, parker, stråk, torg och aktivitetsparker. Enligt Boverket (2016c) fick totalt 24 projekt stöd. Av dessa 24 projekt fick Botkyrka kommun och Malmö stad bidrag för att förbättra torg och aktivitetsparker med fysiska åtgärder. Kommunerna är, anser jag, lämpliga att använda som undersökningsmaterial med anledning av den geografiska och storleksmässiga skillnaden.

Syfte och frågeställning

Kommunernas översiktsplaner är vägledande dokument gällande visionerna om den fysiska utformningen inom kommunens gränser. Syftet med denna uppsats är att undersöka hur Malmö stad och Botkyrka kommun arbetar ur ett genusperspektiv, med utgångspunkt i aktuella översiktsplaner. Frågeställningen är:

Hur uttrycks genusperspektiv inom stadsplaneringen i Malmö stads och Botkyrka kommuns översiktsplaner, och vilka konkreta mål och åtgärder karaktäriserar deras respektive arbete inom området?

Avgränsningar

Eftersom genusperspektiv inom stadsplanering är ett brett ämne avgränsas studien till att endast omfatta två kommuner. Fokus ligger på den kommunala planeringen och därmed beskrivs politiska visioner endast då de omnämns i översiktsplanen och i dokument som ligger till grund för denna.

Analysens syfte är att granska hur jämställdhetsarbete inom stadsplanering omnämns i översiktsplaner och därtill hörande dokument.

För att avgränsa arbetet valdes endast en kategori från Boverkets lista över projekt som fick finansiella stöd. Kategorin torg och aktivitetsparker valdes som utgångspunkt för studien.

Uppsatsen utgår från kvinnor respektive män i förhållande till stadens offentliga rum. Det bör dock nämnas att det råder en stor skillnad mellan olika kvinnor och olika män, till följd av bland annat klass, etnicitet, ålder, upplevd könstillhörighet och sexualitet, vilket skapar strukturella skillnader i maktförhållanden. Att studera dessa skillnader kopplat till stadsplanering rymms inte inom uppsatsens givna ramar.

Begreppsprecisering

Nedan preciseras begrepp som återkommer i uppsatsen. Detta för att öka förståelsen för vidare förklaring av teorier och för kommande diskussion.

Jämställdhet: Jämställdhet används för att beskriva förhållandet mellan könen. Jämställdhet betyder att kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden (Almén 2016, s. 5).

Jämlikhet: För att jämlikhet ska kunna uppnås krävs jämställdhet:

Jämlikhet är ett bredare begrepp än jämställdhet och avser lika möjligheter, skyldigheter och rättigheter för alla individer och grupper i samhället. Detta gäller för grupper oavsett kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion, ålder, funktionalitet, sexuell läggning och klass. (Almén 2016, s. 5)

Genus: Enligt *Nationalencyklopedin* (2016a) betyder genus det socialt och kulturellt formade könet. Det handlar om vad som anses vara typiskt manligt och kvinnligt. Till skillnad från biologiskt kön, som har att göra med vilka könsceller eller könsorgan en person har, så beskriver genus hur män och kvinnor förväntas vara eller bete sig.

Normer: Enligt Almén (2016, s. 6) är normer allmänt delade regler eller oskrivna regler och förväntningar på beteenden. Med oskrivna regler menas att dessa är outtalade och överträdelser märks genom subtila uttryck, men ibland är de till och med nedtecknade i lag och överträdelser kan bestraffas med fängelse.

Offentliga rum: Enligt *Nationalencyklopedin* (2016b) betyder offentliga rum en del av bebyggelsen som är tillgänglig för allmänheten. I den här uppsatsen beskrivs platser som mer specifika, som till exempel torg och aktivitetsytor i ett område, medan offentliga rum används i en mer allmän och abstrakt betydelse.

Metod

ÖP är ett vägledande dokument för kommunen och därför är det väsentligt att använda det som undersökningsmaterial i den här uppsatsen. Eftersom ÖP är ett dokument som ska redovisa kommunens intentioner med att förbättra staden, utgör de ett relevant undersökningsobjekt i ämnet genus inom stadsplanering.

Arbetet inleds med en litteraturstudie som grundar sig i teorier om stadsplanering och genus. Fokus för litteraturstudien är offentliga platser och deras könskodning. Därtill redovisas teorier om genusperspektiv inom den kommunala planeringen samt en presentation av Malmös och Botkyrkas respektive ÖP. Därefter görs en granskning av de kommunala dokumenten med hjälp av aktuell forskning.

Litteraturundersökning

Huvudlitteratur i uppsatsens litteraturstudie är antologin *Speglingar av rum – om könskodade platser och sammanhang* (Friberg, Listerborn, Andersson & Scholten (red.) 2005). I denna antologi ingår artikeln Den genderiserade staden av Gunnel Forsberg som används för att beskriva könskodade platser. En annan publikation med stor betydelse för denna uppsats är *Jämställdhet nästa! – Samhällsplanering ur ett genusperspektiv* (2008) av Anita Larsson och Anne Jalakas.

Arbetet utgår från tvärvetenskaplig litteratur och vetenskapliga artiklar inom ämnena genus, jämställdhet och stadsplanering.

Undersökning av jämställdhetsarbetet inom kommunal planering

Teorierna från litteraturundersökningen appliceras på Malmö stads och Botkyrka kommuns ÖP. Valet av kommunerna presenteras nedan, därefter ges en förklaring till varför ÖP används i undersökningen.

Val av kommun

Med anledning av att en komparativ analys genomförs är det relevant att de studerade kommunerna skiljer sig åt, både geografiskt och storleksmässigt.

De flesta kommuner på Boverkets lista över finansiella stöd ligger i södra delarna av Sverige (Boverket 2016a). Malmö stad är intressant ur stadsplaneringssynpunkt och arbetar med frågor som rör jämställdhet inom olika områden. Botkyrka är mindre i befolkningsmängd och en av få kommuner på listan som inte ligger i södra Sverige. De geografiska och storleksmässiga skillnaderna gör att dessa två kommuner är lämpliga att jämföra.

Många av utvecklingsprojekten som har fått bidrag från Boverket ligger i städer som kan klassas som segregerade (Den nya välfärden 2014, s. 30-31). Detta tas upp i diskussionen eftersom det påverkar jämställdhetsintegreringen. De utvecklingsprojekt i Malmö som har fått bidrag från Boverket ligger i områdena Kroksbäck, Lindängen och Nydala (Malmö stad u.å.). Enligt Boverkets hemsida (Boverket 2016b) fick Alby i Botkyrka kommun bidrag för att skapa en folkhälsopark.

Studie av översiktsplaner

Detta arbete undersöker om, och i så fall hur, konkreta lösningar uttrycks i respektive kommuns ÖP. Med konkreta lösningar avses svar på de problem som exemplifieras genom litteraturstudien. Avsikten är att exemplifiera hur kommuner arbetar för att införa ett genusperspektiv på stadsplaneringen och hur ÖP används som visionsdokument för detta ändamål. Med stöd i teorier problematiseras ÖP:s formuleringar angående genus och jämställdhet.

Resultat

Resultatet av litteraturundersökningen presenteras nedan, med fokus på offentliga platser och genus. Den första aspekten som tas upp är en historisk återblick på kvinnan i det offentliga rummet. Detta leder till en begreppsförklaring om könscodade platser och dess innebörd. Den teoretiska bakgrunden fokuserar även på jämställdhetsarbetet på kommunal nivå. Till sist presenteras och analyseras Malmös och Botkyrkas översiktsplaner med utgångspunkt i teorier från litteraturundersökningen.

En historisk spegling av kvinnan i det offentliga rummet

Kring sekelskiftet 1900 var kvinnorna främst hänvisade till den privata sfären och därför kämpade den tidiga kvinnorörelsen med att nå ut i offentligheten. Friberg et al. beskriver hur framväxten av det moderna samhället i Sverige har präglats av kvinnors kamp för att få inflytande över utvecklingen (Friberg et al. 2005, s. 11).

Den ideologiska uppdelningen i att kvinnor var hänvisade till det privata och männen till det offentliga och att det fanns en syn på kvinnor och män som essentiellt olika, är något som finns med oss än idag (Friberg et al. 2005, s. 11). Anita Larsson och Anne Jalakas uttrycker i boken *Jämställdhet nästa! – Samhällsplanering ur ett genusperspektiv* att denna typ av djupt förankrade tankesystem är en del av förklaringen till att det tagit så lång tid för kvinnor att ta plats i offentligheten (Larsson & Jalakas 2008, s. 18).

Enligt Friberg et al. var det omöjligt för kvinnor att kunna flanera och ströva omkring, då den urbana människan var en man. Skulle kvinnor ha detta beteende innebar det att de var "lösaktiga" och kunde misstas för prostituerade. Än idag ifrågasätts kvinnor om de befinner sig ute under natten, och om de skulle bli överfallna får de frågan "Vad hade du där att göra?" (Friberg et al. 2005, s. 12). Under det moderna samhällets framväxt ansågs kvinnan vara svårkontrollerad då hon lämnade den privata sfären. Det var framförallt fokus på hennes sexualitet och ärbarhet, som var tvungna att kontrolleras (Friberg et al. 2005, s.11).

Få kvinnliga arkitekter har varit verksamma under historiens gång, vilket har sin förklaring i att kvinnor inte kunde studera vid de tekniska högskolorna. Den första kvinnliga arkitekten i Sverige var Ann Louise Mohr som fick dispens och kunde examineras 1919 (Friberg et al. 2005, s. 12).

Friberg et al. menar att kvinnorna fick mer inflytande i skapandet av det offentliga rummet efter första världskriget och under uppbyggandet av folkhemmet, men det var främst kring frågor som berörde boende och närmiljö. En viktig person i detta var politikern Alva Myrdal som tillsammans med arkitekten Sven Markelius utvecklade det första kollektivhuset under 1930-talet (Friberg et al. 2005, s. 13).

På 1940-talet slog idén om grannskapsplanering igenom i Sverige (Franzén & Sandstedt 1982, refererade i Larsson & Jalakas 2008, s. 21). Detta innebar att gränsen mot den övriga staden skulle vara tydlig och att funktionalismen stod i fokus. Enligt Larsson och Jalakas skulle familjens roll stärkas och hemmet skulle rationaliseras till folkhemmets fördel. Författarna berättar att kvinnan skulle vara en sammanhållande kraft mellan hemmet och det offentliga livet (Larsson & Jalakas 2008, s. 22).

1950-talet har beskrivits som ett bakslag inom feminismen när kvinnorna skulle stanna hemma och ta hand om hushållet i större utsträckning än under andra världskriget (Friberg et al. 2005, s. 13). Det var inte förrän på 1960-talet som kvinnorörelsen växte fram och frågor om sexualiserat våld, det oavlönade hemarbetet och lika lön kom upp och började diskuteras. Friberg et al. menar att det var under den här tiden som forskare började diskutera i termer av patriarkala strukturer och lyfta fram att det fanns mönster av förtryck mot kvinnor (Friberg et al. 2005, s. 13).

Enligt Friberg et al. (2005, s. 4) har framtidens samhälle, och visionerna om detta, präglats av traditionellt manliga ideal. Alla idéer om stadsplanering, via Le Corbusier och modernismen till bilden av bilstaden, har formats efter det manliga kriteriet. Detta har kritiserats, och framförallt reagerade kvinnorna under 1970-talet mot dessa uteslutande planer (Friberg et al. 2005, s. 4). Friberg et al. hävdar att det var kvinnorna som tog upp miljöfrågan och behovet av ett hållbart boende, eftersom vardagen blev svår att manövrera när mannen tog bilen till arbetet (Friberg et al. 2005, s. 14). Friberg et al. menar därför att det var kvinnorna som kritiserade det bilberoende samhället under modernismens tid.

Idag kretsar jämställdhetsdebatten till stor del kring frågor som rör arbetsmarknaden och dess utveckling (Friberg et al. 2005, s. 16). Friberg et al. (2005, s. 16) uttrycker att forskningen kring det könskodade rummet har baserats på erfarenheter av problem i vardagslivet. Dessa problem rör till exempel våld mot kvinnor, som dessutom har ett samband med offentliga rum och upplevelserna av dem.

Om könskodade platser

Gunnel Forsberg är professor i kulturgeografi med särskild inriktning mot samhällsplanering vid Stockholms universitet. Forsberg menar att städer är fyllda av intryck som till exempel dofter, ljud, bildspråk och atmosfärer, som vi alla är medvetna om. Däremot så reflekterar vi sällan över de föreställningar om manligt och kvinnligt som finns i den offentliga miljön (Forsberg 2005, s. 19).

Helén Lundkvist skriver i *Ojämställdhetens miljöer* att platser som kan uppfattas som hotfulla är områden med anknytning till naturen – parker, skogspartier och buskage. Vi njuter av dem dagtid, men under andra tider på dygnet kan de upplevas som obehagliga (Lundkvist 1998, s. 46). Parker kan exempelvis vara perfekta tillflyktsorter för både män och kvinnor under dagen, men en riskzon på natten eftersom de flesta överfall sker vid den tiden (Forsberg 2005, s. 22). Andra platser och faktorer som upplevs som otrygga är gångvägar instängda av växtlighet, dålig belysning, gångtunnlar och återvändsgränder (Lundkvist 1998, s. 46).

I artikeln *Den genderiserade staden* av Gunnel Forsberg identifieras Sergels torg i Stockholm som ett monument över modernismen. Under den tiden stod männen för planerandet och bilismen gick före människan. Detta kan ses som ett

manligt planeringsideal med tanke på att trafikplaneringen var det som gick före och männen var de som använde bilen mest (Forsberg 2005, s. 24). Idag går det också att se hur dessa ideal lever kvar enligt Forsberg (2005, s. 24), eftersom män fortfarande är den målgrupp som använder bilen i större utsträckning än kvinnor.

Vidare menar Forsberg att representationen av det manliga i våra offentliga miljöer inte bara manifesteras genom trafikplanering, utan också genom tydligare landmärken såsom statyer. Dessa monument representerar ofta mäktiga män som är avbildade i kraftfulla positioner. Styrka, upprättande av lag och ordning och krig är något som dessa manliga statyer ska symbolisera (Forsberg 2005, s. 29). De kvinnliga statyerna framhävs annorlunda däremot. Gunnel Forsberg (2005, s. 29) skriver att dessa kvinnliga statyer berättar historier om förtryck och kränkning och ger ett exempel på detta med statyn ”Non serviam” (jag vill icke vara slav), skulpterad av Ernst Nordin 1980. Forsberg intar därför en viss position i den här frågan, men de kvinnliga statyerna kan underordna sig på andra sätt, till exempel genom att vara avklädda, undanskymda eller positionerade i skuggan av mannen (Forsberg 2005, s. 29). Ett exempel på denna företeelse som jag själv har observerat är statyn av skalden Erik Gustaf Geijer som står i Universitetsparken i Uppsala. Denna staty föreställer en upphöjd och i allra högsta grad synbar Geijer längst upp på ett podie i en kraftfull kroppsställning, medan en kvinnogestalt sitter knappt synbar vid hans fötter.

Kulturgeografen Irene Molina menar att rummet har beskrivits som statiskt i urbana sammanhang, trots att det är en ständig och dynamisk process (Molina 2007, s. 10). Rummet har betraktats som socialt neutralt utan vare sig kön eller klass enligt Molina, men har under senare tid kunnat analyseras med utgångspunkt i relationen mellan människa och miljö. Rummet formar människan och det sociala, samtidigt som vi utformar det (Molina 2007, s. 10).

Genusperspektiv på kommunal nivå – varför är det viktigt?

Genom att ha ett genusperspektiv på planeringen så synliggörs brukarna. Därmed blir planerarens människobild och värderingar aktuella (Larsson & Jalakas 2008, s. 57). Som planerare har man en skyldighet att arbeta för jämställdhet, framhåller Anita Larsson och Anne Jalakas i boken *Jämställdhet nästa! – Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Kraven finns skrivna i både lagstiftningen och i den politiska målsättningen (Larsson & Jalakas 2008, s. 34).

Enligt Larsson och Jalakas används begreppet jämställdhetsintegration inom jämställdhetspolitiken. De berättar att det antogs som en internationell strategi 1995 för att föra in jämställdhet i planeringens huvudfåra, istället för att det skulle ha ett eget område vid sidan av. Fördelen med att integrera jämställdhetsperspektivet är att det finns med i alla led av en process och hos alla aktörer (Larsson & Jalakas 2008, s. 37). Strategin innebär att varje politikområde har ett ansvar för att integrera jämställdheten inom sitt ansvarsområde. Larsson och Jalakas uppger att de myndigheter som är skyldiga att jobba med jämställdhet inom fysisk planering är Boverket, Trafikverket och Statens institut för kommunikationsanalys (Larsson & Jalakas 2008, s. 38).

Jämställdhetsmål inom samhällsplanering

Målet för den svenska jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina liv (Larsson & Jalakas 2008, s. 43). Detta jämställdhetspolitiska mål kallas just också *Makt att forma samhället och sitt eget liv* (SFS 2007:713, refererad i Larsson & Jalakas 2008, s. 35). Under detta mål finns fyra delmål:

- » Jämn fördelning av makt och inflytande i samhället. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva samhällsmedborgare och att forma villkoren för beslutsfattande.
- » Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- » Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemanarbetet och ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor.
- » Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

PBL och jämställdheten

Jämställdhetslagen infördes 1980 och omfattade arbetslivet och högskolor, men den innehöll även ett förbud mot könsdiskriminering och sexuella trakasserier (Larsson & Jalakas 2008, s. 35).

I boken *Ojämställdhetens miljöer* av Helén Lundkvist (1998, s. 26) beskriver författaren att den statliga detaljstyrningen av kommunerna minskade under 1980-talet. 1987 kom den nya plan- och bygglagen (PBL) som var en sammanslagning och modernisering av andra lagar. Detta innebar ett ökat ansvar för den enskilda kommunens lokala miljö (Lundkvist 1998, s. 26).

I plan- och bygglagens portalparagraf från 2011 står detta:

I denna lag finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer. (Plan- och bygglagen 2010:900, I kap 1§)

I denna paragraf, som inte har genomgått större förändringar sedan 1987, beskrivs de övergripande intentionerna hos lagstiftarna. Då de sociala frågorna kopplas samman med användningen av mark och vatten, säger lagen indirekt att den fysiska miljön har en avgörande betydelse för våra liv. Genom att använda orden jämlika och goda sociala förhållanden så betyder det dock att planering också kan innebära ojämlika och dåliga sociala förhållanden (Lundkvist 1998, s. 27). Enligt Lundkvist är det inte är definierat i paragrafen hur jämlikhet ska tolkas.

Förhållandet mellan ÖP och DP

I ett tidigare avsnitt beskrivs relationen mellan den översiktliga planeringen och detaljplaneringen med hjälp av två tankekedjor. Anita Larsson menar att ÖP beskrivs som könsneutralt, medan kvinnor och män är urskiljbara i DP (Larsson 2006, s. 8).

Hur planerare resonerar kring översiktsplanering respektive detaljplanering i relation till jämställdhetsintegrering, är ett exempel på hur människor som individer sällan tas upp i frågeställningarna i ÖP. Inom detaljplaneringen när bostäderna kommer upp på plankartan kan olika samhällsgrupper urskiljas (Larsson & Jalakas 2008, s. 61).

Det generella allmänna intresset är ett argument till att den översiktliga planeringen bör vara könsneutral, skriver Larsson och Jalakas (2008, s. 61). Enligt många planerare bör ingen grupp gynnas speciellt i översiktsplanen och detta kan tolkas som ett positivt motiv inom planeringen. Det som händer när ÖP neutraliseras är att de erfarenheter som anses vara ”traditionellt” kvinnliga, såsom vård och omsorgsarbete, ofta negligeras. Dessa ”kvinnliga” erfarenheter är något som omedvetet byggs in i samhällets strukturer, och även om vi vill planera neutralt för att undvika att låsa fast kvinnor och män i könsroller, är det svårt som planerare att styra över rådande normer i samhället (Larsson & Jalakas 2008, s. 50).

Begreppet könsneutral blir nästan alltid ett begrepp för könblindhet, vilket innebär att man blundar för att kvinnor och män har olika erfarenheter (Larsson & Jalakas 2008, s. 52). Dessa erfarenheter, gällande upplevelsen av offentliga rum och trygghet till exempel, skiljer sig åt många gånger och genom att planera könsneutralt blir konsekvenserna att kvinnors erfarenheter nedvärderas (Larsson & Jalakas 2008, s. 52).

Anita Larsson anser att den bidragande orsaken till att kvinnliga och könsmärkta erfarenheter nedvärderas inom den översiktliga planeringen är tolkningen och användningen av ordet struktur. I och med att det står i plan- och bygglagen att planering ska bidra till en ändamålsenlig struktur, så associeras begreppet vanligen till teknisk infrastruktur i form av vägar (Larsson 2006, s. 8).

Det som det sällan talas om är social infrastruktur, men det skulle kunna vara lika befogat att hänvisa till det. Larsson och Jalakas menar att social infrastruktur är ett begrepp som beskriver de verksamheter som upplevs som mjuka, men som är helt nödvändiga för att samhället ska fungera (Larsson & Jalakas 2008, s. 118). I denna infrastruktur ingår lokalisering av förskolor och lågstadium i närhet till bostadsområden, gång- och cykelvägar som upplevs som trygga och säkra samt basutbud av bibliotek, musiklokaler och idrotts- och fritidslokaler för ungdomar (Larsson & Jalakas 2008, s. 119-120).

Boverkets jämställdhetsplan

I slutet av 1990-talet fick Boverket i uppdrag av regeringen att tillsätta en utredning om jämställdhet och planering (Friberg et al. 2005, s. 16). *Hela samhället* blev resultatet av detta arbete och det var första gången bebyggelse, resande och planering analyserades ur ett könsperspektiv, enligt Friberg et al. (2005, s. 16).

År 2006 kom rapporten *Jämna steg – checklista för jämställdhet i fysisk planering* som kan ses som en vägledning för kommunala förtroendevalda och planerare inom länsstyrelserna (Boverket 2015, s. 4).

Tryggt och jämnt var ett projekt som Boverket arbetade med under åren 2008-2013 för att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv. Detta var på uppdrag av regeringen och det resulterade i en mängd olika produkter, såsom en internationell studie över hur länder arbetar med att stärka tryggheten ur ett jämställdhetsperspektiv (Boverket 2015, s. 4).

Sedan 2014 har Boverket haft ett ansvar att fördela ett stöd till utvecklingsprojekt för jämställda offentliga miljöer och tätorter (Förordning SFS 2013:1102). Bidraget kunde sökas för fysiska och/eller strategiska och metodutvecklande åtgärder i form av integrering av ett tydligt jämställdhetsperspektiv. Gestaltning av mötesplatser och stråk, såväl inomhus som utomhus, är exempel på vad stödet kunde gå till (Boverket 2015, s. 7).

Om Botkyrka kommun

Botkyrka kommun ligger mellan Stockholm och Södertälje och har en totalarea på 197 km². I kommunen finns fem kommundelar – Alby, Fittja, Hallunda-Norsborg, Tullinge och Tumba-Grödinge. Totalt bor det 88 900 personer (januari 2015) i kommunen och under år 2021 förväntas Botkyrka att vara 100 000 invånare (Botkyrka kommun 2016a). Det talas 100 olika språk i kommunen och drygt 56 procent av invånarna är födda i andra länder. Botkyrka har en ung befolkning med en medelålder på 37 år (Botkyrka kommun 2016a).

Botkyrka kommun och jämställdheten

Kommunen började arbeta med jämställdhet under 2008, och sökte därför utvecklingsmedel. Utgångspunkten är att jämställdheten ska genomsyra kommunens arbete, i enlighet med den fastställda flerårsplanen som kommunfullmäktige har fattat beslut om (Botkyrka kommun 2010). Enligt dokumentet *Utvärdering av utvecklingsarbetet "Att beköna styrsystemet"* (Botkyrka kommun 2010) drivs dessa uppgifter av en processledare och fokus har varit att integrera jämställdhetsperspektivet i den ordinarie verksamheten.

Botkyrka har valt att använda sig av jämställdhetsintegrering som strategi för att uppnå en långsiktig samhällsutveckling. De beskriver på sin hemsida under rubriken *Styrsystem som verktyg* (Botkyrka kommun 2015-12-09) hur de valde att "beköna" styrsystemet som första steg i arbetet. Ett styrsystem är kommunens övergripande mål för deras arbete. Nämnderna bestämmer i sin tur hur målen ska uppfyllas. De preciserar också målen för enheternas arbete och bestämmer vad som ska prioriteras. Enligt Botkyrka kommun har detta arbete haft som målsättning att all individbaserad statistik ska presenteras med kön. Anledningen till denna "beköning" är att båda könen villkor är synliggjorda inom kommunens arbete samt att både kvinnor och män ska få sina behov och önskemål tillgodosedda (Botkyrka kommun 2015-12-09). Detta utvecklingsarbete har bidragit till att skillnaderna har uppmärksammas och skapat en aha-upplevelse över att villkor och förutsättningar skiljer sig åt mellan kvinnor och män (Botkyrka kommun 2010).

Ett exempel på vad som har hänt sedan styrdokumentet "bekönades" är att jämställdhetsarbetet på kommunens fritidsgårdar har förbättrats. Idag räknas antalet flickor och pojkar som besöker fritidsgårdarna och skillnaderna mellan könen uppmärksammas snabbare än förut. Ett normkritiskt arbete har därför inletts för att kunna erbjuda verksamheter för alla (Botkyrka kommun 2013, s. 19). Andelen tjejer på fritidsgårdarna har ökat sedan arbetet påbörjades år 2010, men det är fortfarande en ojämn fördelning mellan könen. 38 % är tjejer och 62 % är killar på fritidsgårdarna (Botkyrka kommun 2013, s. 19).

Praktiska exempel på hur kommunen jobbar med jämställdhet och utemiljöer står skrivet på Botkyrkas hemsida under rubriken *Pågående arbete för jämställdhet* (Botkyrka kommun 2016b, s. 1):

Undersökningar kring ungdomars fritidsvanor ur ett jämställdhetsperspektiv och en fördjupad undersökning av kommunens fritidsgårdar.

Belysningen i parker har förbättrats för att öka säkerheten för flickor och pojkar, kvinnor och män i utomhusmiljön.

Analys av Botkyrka kommuns översiktsplan

Den 22 maj 2014 antogs den nya översiktsplanen för Botkyrka kommun. Den tar sikte på framtiden och hur kommunen ska utvecklas fram till år 2040. Arbetet bygger på en medborgardialog, ”Samtal om framtiden” (Botkyrka kommun 2014). I översiktsplanen finns inget kapitel tillägnat jämställdhet, men begrepp kopplade till detta nämns i vissa sammanhang, vilket kommer att redovisas nedan.

I översiktsplanen för Botkyrka kommun nämns att (Botkyrka kommun 2014, s. 59):

Alla, oavsett kön, socioekonomisk bakgrund och funktionsnedsättning, behöver ha tillgång (socialt och fysiskt) till storstadens och samhällets alla arenor – arbetsplatser, utbildning, institutioner. Det stärker den sociala sammanhållningen i regionen.

Botkyrka ska arbeta med bra förbindelser mellan olika delar av storstaden då det ger en mer jämlik och jämställd tillgång till stadens alla delar. Detta gör de med grund i att fler kvinnor, låginkomsttagare, äldre och riktigt unga saknar bil (Botkyrka kommun 2014, s. 18).

I kapitlet Vikten av bra mötesplatser i ÖP (Botkyrka kommun 2014, s. 62) framhävs betydelsen av mötesplatser. Botkyrka kommun menar att det är positivt med sammanbindande mötesplatser där man kan träffas utifrån intressen snarare än genom sitt yrke eller boende. Dessa överbyggande mötesplatser ska locka människor med olika bakgrund, kön och ålder. Exempel på mötesplatser enligt Botkyrka kommun är centrum, torg och knutpunkter för kollektivtrafik (Botkyrka kommun 2014, s. 62).

I avsnittet Välkomnande mötesplatser beskrivs det offentliga rummet som den mest betydelsefulla platsen för vardagliga möten (Botkyrka kommun 2014, s. 63). Därför är det viktigt att just de platserna ska vara välkomnande och neutrala i den bemärkelsen att det ska kännas tryggt för alla att vara där. Genom god gestaltning, bra möblering och löpande förvaltning kan de offentliga platserna i Botkyrka bli bra mötesplatser där ingen grupp dominerar. Botkyrka kommun beskriver även att köpcentrum, vissa butiker och restauranger är exempel på neutrala mötesplatser (Botkyrka kommun 2014, s. 63).

I rapporten *Samtal om framtiden* som översiktsplanen är grundad på, står ett citat om mötesplatser i Fittja (Botkyrka kommun u.å., s. 27):

Idag finns bara ställen dit män går. Jag vågar inte gå till de platserna eftersom jag känner mig betraktad hela tiden. Om det fanns ett större centrum, med fler caféer skulle det inte märkas lika mycket om jag satt och fikade.

I dialogerna med kommunens medborgare återkom en önskan om att skapa ”neutrala” mötesplatser (religiöst, etniskt, ideologiskt et cetera) med ett brett utbud som lockar många besökare (Botkyrka kommun u.å., s. 19). Kvinnor och tjejer i Botkyrka uttryckte att de inte hade samma tillgång till det offentliga rummet som männen. Deras önskan var att få tillgång till egna mötesplatser (Botkyrka kommun u.å., s. 19):

En ungdomsgård bara för tjejer där tjejerna bestämmer. Idag är det mest killar på de ungdomsgårdar som finns. Till denna ska killarna istället få komma på tjejernas villkor.

Om Malmö kommun

Malmö är Sveriges tredje största stad med 318 107 invånare (Malmö stad 2015, s. 10). På tjugo år har Malmö blivit tre år yngre i genomsnitt. En typisk malmöbo är alltså en 28-årig kvinna eller 30-årig man (Malmö stad 2015, s. 10). Till ytan är Malmö kommun, även kallad Malmö stad, 158,39 km² (Allt i Malmö u.å.).

Malmö kommun och jämställdheten

Enligt Malmö stads *Utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering 2011-2020* ska Malmö senast år 2013 ha säkerställt att de arbetar för:

Likvärdiga anställningsvillkor och arbetsförhållanden, jämn fördelning av kvinnor och män inom olika yrkesgrupper och förhindrar osakliga skillnader i lön gällande för alla kvinnor och män oavsett bakgrund och tillhörighet. (Malmö stad 2010, s. 1)

Detta innebär att alla typer av diskriminering ska motverkas inom kommunen (Malmö stad 2010, s. 5).

2007 beslutade kommunfullmäktige i Malmö att staden skulle underteckna CEMR:s Europeiska deklARATION om jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå (Sveriges Kommuner och Landsting 2016). Denna deklARATION är ett verktyg för kommuner, landsting och regioner för att integrera jämställdhetsperspektivet i det politiska beslutsfattandet och i den praktiska verksamheten (Sveriges Kommuner och Landsting 2016).

Målet var att Malmö stad skulle ha säkerställt att alla verksamheter arbetar för:

Likvärdig verksamhet, service och bemötande, likvärdig myndighetsutövning, likvärdig fördelning av resurser och jämställd fördelning av makt och inflytande till alla kvinnor och män, flickor och pojkar oavsett bakgrund och tillhörighet. (Malmö stad 2010, s. 1)

Malmö stad väljer att formulera följande arbetssätt för att lyckas med jämställdhetsintegreringen:

Att alltid redovisa statistiken könsuppdelad så att förhållanden och villkor synliggörs

Att göra jämställdhetsanalyser inför beslut för att analysera konsekvenserna av våra beslut utifrån ett jämställdhetsperspektiv

Att analysera processer i verksamheten utifrån ett jämställdhetsperspektiv (Malmö stad 2010, s. 12).

Att redovisa statistiken könsuppdelad innebär att alla resultat, tabeller och diagram ska presenteras med kön. Botkyrka kommun kallade detta att ”beköna” styrsystemet (Botkyrka kommun 2010). Detta är nödvändigt för att få fram fakta om kvinnor och mäns situation i den aktuella verksamheten (Malmö stad 2010, s. 24). Malmö stad menar dock att det inte är tillräckligt att endast redovisa data. Det krävs att statistiken leds vidare till jämställdhetsanalyser för att den ska vara meningsfull (Malmö stad 2010, s. 24).

Malmö stad har även prioriterade utvecklingsområden under år 2014-2016. När det kommer till områden kopplade till stadsplanering och landskapsarkitektur framhäver Malmö stad att:

I talet om människan i centrum behöver det finnas en könsmedvetenhet i stadsplaneringen. Kvinnors och mäns, flickors och pojkars olika erfarenheter, prioriteringar, behov och vardagsliv behöver synliggöras, belysas och beaktas (Malmö stad 2010, s. 19).

Malmö stad (2010, s. 19) framhåller även att orsakerna till otryggheten i det offentliga rummet bör analyseras och dessa analyser bör integreras i kommunens förebyggande arbete.

Analys av Malmö kommuns översiktsplan

Malmö översiktsplan består av en planstrategi på 80 sidor samt en digital karttjänst. Malmö kommun ägnar ett helt kapitel i planstrategin åt jämlikhet och jämställdhet där de beskriver begreppen samt hur de kan göra för att ha ett genusperspektiv på stadsplaneringen. De nämner i detta kapitel vad de har för strategier för att integrera jämställdheten:

Kvinnors och mäns, flickors och pojkars olika erfarenheter och behov ska synliggöras, belysas och beaktas i stadsplaneringen. Konsekvenser av planerade åtgärder ska analyseras för att synliggöra problem och jämställdhetsperspektivet omfattas i alla verksamhetsområden och i alla led av planering och beslutsfattande. Metoder för ett brett och representativt deltagande i stadsbyggnadsprocesser och samråd behöver utvecklas. (Malmö stad 2014, s. 39)

Kollektivtrafiken ska bidra till en för alla likvärdig tillgång för kvinnor och män till utbildning och arbete som ger ekonomisk självständighet. Tryggheten i samband med resor i kollektivtrafiken ska bli bättre genom att minimera risker och eliminera rädsla för att utsättas för våld eller andra brott. (Malmö stad 2014, s. 39)

Angående offentliga platser och stadsplanering står det beskrivet i Malmö stads ÖP att planeringen ska stödja insatser som minskar ojämlikhet i livsvillkor och hälsa (Malmö stad 2014, s. 39). Att genom stadsplanering verka för fler arbetstillfällen och bidra till malmöbornas välfärd genom att utjämna sociala klyftor är något som tas upp i jämställdhetskapitlet (Malmö stad 2014, s. 39). Även det offentliga rummets betydelse tas upp i den bemärkelsen att det är viktigt att stimulera demokrati och delaktighet när samhället blir mer fragmenterat (Malmö stad 2014, s. 22).

Betydelsen av att införa ett jämställdhetsperspektiv på stadsplaneringen uttrycks på följande sätt i Malmö stads ÖP:

En socialt balanserad stad ska också vara en jämställd stad. Det innebär rättvisa, demokrati och delaktighet – kvinnor och män ska ha samma makt och möjligheter att utforma samhället och sina liv. Allas olika erfarenhet, behov och prioriteringar ska få genomslag i stadsplaneringen. (Malmö stad 2014, s. 15)

Kommunen nämner även att det finns skillnader i hur män och kvinnor använder stadens miljöer. Exempelvis reser kvinnor mer kollektivt än män, och denna skillnad bör kartläggas och analyseras med syftet att kunna skapa en mer jämställd stad (Malmö stad 2014, s. 39). De nämner även att det finns maktstrukturer i samhället som bakomliggande orsak samt att invanda mönster, familjesituationer och ekonomiska villkor spelar en stor roll (Malmö stad 2014, s. 39).

Något annat som behöver åskådliggöras i stadsplaneringen är att kvinnor känner sig otrygga i högre utsträckning i det offentliga rummet (Malmö stad 2014, s. 22). Malmö stad menar att de ska ha en strategi för att bygga en tätare och mer funktionsblandad stad, eftersom detta sammanfaller med strategierna för trygghet och jämställdhet. Eftersom förtätning ökar människors rörelse i staden,

minskar trafikens barriäreffekter samt gör stadsrummen tydligare. Dessutom skapas ett befolkat stadsrum där fler kan känna sig trygga (Malmö stad 2014, s. 22).

Även utformningen av fritidsanläggningar nämns som koppling till jämställdhetsintegration. Malmö stad menar att genusperspektivet är en viktig aspekt att beakta vid planerandet av dessa fritidsanläggningar:

Stadens rum och platser ska stödja spontanidrott, rörelse och fritidsaktivitet. Utformning av fritidsanläggningar ska bidra till att uppnå ökad jämställdhet, integration och mångfald. Genusperspektiv är viktigt att beakta när det gäller prioriteringar av olika idrottsanläggningar. (Malmö stad 2014, s. 35)

Kopplat till nya mötesplatser skriver Malmö kommun att *genus- och mångfaldsaspekter ska beaktas vid planering och utformning av nya mötesplatser* (Malmö stad 2014, s. 38). Det står däremot ingenting om *varför* dessa aspekter bör beaktas kopplat till utformningen av nya mötesplatser.

Malmö stad reflekterar även över utmaningar och nämner att staden har genomgått kriser där befolkningen har sjunkit och arbetstillfällena har förlorats. Deras sociala utveckling kan i många avseenden beskrivas som positiv, men trots detta menar Malmö stad att de kritiskt kan se över de effekter som stadens förvandling har fört med sig:

Utanförskap av olika slag skapar spänningar mellan olika grupper i samhället. Skillnader i levnadsstandard och folkhälsa mellan olika stadsdelar har ökat. Många malmöbor har inte kunnat ta plats i stadens nya näringslivsstruktur och alla upplever inte stadens utveckling under de senaste åren som positiv. (Malmö stad 2014, s. 16)

Diskussion

I denna del av arbetet diskuteras resultatet av undersökningen, kopplat till de teorier som har tagits upp i ämnet genus och landskapsarkitektur. Teorierna ställs i förhållande till frågeställningen: Hur uttrycks genusperspektiv inom stadsplaneringen i Malmö stads och Botkyrka kommuns översiktsplaner, och vilka konkreta mål och åtgärder karakteriserar deras respektive arbete inom området?

Malmö och Botkyrkas arbete med jämställdhet

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur kommuner arbetar ut ett genusperspektiv och hur Malmö stad och Botkyrka kommun väljer att uppmärksamma detta i respektive ÖP.

Malmö och Botkyrkas jämställdhetsarbete är utvecklat och de har valt att integrera jämställdheten på liknande sätt. Då jämställdhetsintegrationen är en strategi som antogs av regeringen 1995 har alla kommuner ett ansvar att införa ett jämställdhetsperspektiv i det dagliga arbetet (Larsson & Jalakas 2008, s. 34).

Botkyrka kommun började med jämställdhetsintegration 2008, och har valt att använda sig av detta för den långsiktiga samhällsutvecklingen. De valde att ”beköna” styrsystemet vilket innebär att all individbaserad statistik ska presenteras med kön.

Malmö kommun skrev på CEMR:s Europeiska deklaration om jämställdhet år 2007 i syfte att alla verksamheter ska arbeta med jämställdhet. I deras utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering står det att verksamheten ska ha

olika metoder för att uppnå detta. Bland dessa mål finns arbetssättet att alltid redovisa statistiken könsuppdelad så att förhållanden och villkor synliggörs.

Både Malmö och Botkyrka kommun har alltså valt att använda sig av en metod där statistiken könsuppdelas. Detta innebär att alla tabeller, diagram och resultat där individer nämns, presenteras med kön. Det positiva med detta är det som Botkyrka beskriver som aha-upplevelser, alltså att genusperspektivet synliggörs och att det går att se hur villkor och förutsättningar skiljer sig mellan kvinnor och män. Malmös beskrivning av den könsuppdelande statistiken skiljer sig från Botkyrkas, då den förtydligar att det handlar om tabeller, diagram och resultat. Botkyrka nämner att ”styrssystemet bekönas”, vilket är en komplicerad formulering.

Enligt egna reflektioner är problemet med ett könsuppdelande system att de personer som inte vill tillskriva sig en specifik könsidentitet kan falla bort ur statistiken. Det kan också innebära att dessa personer hamnar i en kategori där de inte vill hamna.

Kommunernas översiktsplaner

Malmö stads formuleringar kring jämställdhet är välformulerade och de nämner hur jämställdheten ska kopplas till stadsplaneringen. Malmö stad beskriver att genus- och mångfaldsaspekter ska beaktas vid utformning av nya mötesplatser (Malmö stad 2014, s. 38). Däremot framhåller inte Malmö stads ÖP konkreta svar på *varför* genusperspektivet bör beaktas.

Botkyrkas ÖP använder inte begreppen i samma utsträckning som Malmö, men ÖP tar upp aspekter gällande jämställdhetsperspektivet som kontrasterar mot Malmö kommun. Att de har valt att använda sig av en välutvecklad medborgardialog har medverkat till att Botkyrkas ÖP är mer inriktad på invånarnas åsikter. Citatet om mötesplatser i Fittja, från Botkyrkas medborgardialog, är talande för hur viktigt det är att ha ett jämställdhetsperspektiv på planeringen (Botkyrka kommun u.å., s. 27). Där beskrivs hur det bara finns mansdominerade platser och hur svårt det är att gå dit utan att känna sig betraktad.

Teorin om att rummet har varit ”neutralt” utan vare sig kön eller klass problematiseras av både Anita Larsson och Anne Jalakas (2008, s. 61) samt Irene Molina (2007, s. 10). Larsson och Jalakas menar att det offentliga rummet är en dynamisk process och begreppet könsneutral blir ett begrepp för könsblindhet. Följaktligen är det relevant att ifrågasätta det ”neutrala” rummet. Begreppet ”neutralt” förekommer i Botkyrkas ÖP, men det används på ett helt annat sätt än teoretikernas beskrivning. I ÖP beskrivs köpcentrum, vissa butiker och restauranger som exempel på neutrala mötesplatser (Botkyrka kommun 2014, s. 63). En närmare förklaring till varför dessa platser är neutrala framgår inte. ÖP beskriver att neutrala mötesplatser relateras till religion, etnicitet och ideologi och i detta fall får ordet ”neutral” en helt annan innebörd. Det ska vara en självklarhet att alla människor kan befinna sig i det offentliga rummet, oavsett religion, etnicitet eller ideologi. Att kvinnor inte har samma tillgång till det offentliga rummet som männen förtydligas också i texten, men teoretikernas begrepp ”könsneutralitet” har ingen koppling till Botkyrkas användning av ordet ”neutralitet”.

I Malmös ÖP står det att staden har haft svårigheter med segregation och att människor har upplevt ett utanförskap (Malmö stad 2014, s. 16). De

utvecklingsprojekt som har fått bidrag från Boverket i Malmö ligger i områdena Kroksbäck, Lindängen och Nydala. Dessa tre platser har klassats som utanförskapsområden (Den nya välfärden 2014, s. 30-31). Att vilja ge bidrag till områden som klassas som otrygga, har en stark koppling till kvinnors rädsla i den offentliga miljön. Det bör dock nämnas att media kan ge en felaktig bild av många utanförskapsområden (Wingborg 2005, s. 8). Wingborg (2005, s. 8) påpekar att det finns en stor betydelse av att belysa utanförskapet, men medias bild av förorter är ofta negativ och missvisande.

Summerande reflektion

I diskussionen presenteras jämställdhetsarbetet i Malmös och Botkyrkas respektive ÖP och det visar sig att kommunerna använder sig av liknande tillvägagångssätt. Skillnaden är att Malmös förklaringar angående könsuppdelande statistik är mer lättförståeliga än Botkyrkas.

Begreppet ”traditionellt kvinnligt” kan vara problematiskt att använda som planerare, eftersom man inte vill låsa fast kvinnor och män i könsroller som redan finns. Samtidigt vill man planera för kvinnor och deras specifika upplevelser i den offentliga miljön, och med detta bildas ett dilemma som måste hanteras.

Jämställdhetsarbete inom stadsplanering ska sträva efter platser för alla, där drömbilden är att det ska finnas färre skillnader mellan mäns och kvinnors livsvillkor. Att skapa platser som är ”könsneutrala” blir därför idealet, men genom att planera utifrån dagens villkor nedvärderas kvinnors erfarenheter.

Hur lyckas då en planerare med att skapa jämställda offentliga miljöer? Det kan anses vara helt omöjligt att lyckas med detta som praktiker, menar Anita Larsson och Anne Jalakas (2008, s. 50). Om planeringen utgår från en föreställning om olika behov finns det en risk att man befäster dagens könsmonster. Om man istället utgår från olika erfarenhetsvärldar blir resultatet att man bryter dagens könsmonster och detta leder till ökad jämställdhet (Larsson & Jalakas 2008, s. 50).

Den här uppsatsen fokuserar på genusperspektivet, men för att få en heltäckande analys av problemet bör andra perspektiv som klass och rasism lyftas. Att bara lyfta ett perspektiv inom planeringen kan inte lösa några problem. För att komma fram till konkreta lösningar krävs en analys av flera olika aspekter.

Avslutningsvis bör dessa aspekter tas upp i fler översiktsplaner så att jämställdheten kan integreras i ett tidigt skede, men det är också viktigt att det fungerar i praktiken. Översiktsplanens visioner räcker inte, utan arbetet måste dessutom fullföljas i verksamheten så att det jämställda samhälle som eftersträvas kan förverkligas.

Referenser

- Allt i Malmö (u.å.). *Allt om Malmö*. <http://www.alltimalmo.se/allt-om-malmo> [2016-04-26]
- Almén, M. (2016). *Handlingsplan för jämställdhetsintegrering med intersektionellt perspektiv*. Göteborg: Boverket.
<http://www.boverket.se/contentassets/6303549d509a4b1889d35959416c5429/jim-intersektionellt-handled-2016-2.pdf> [2016-04-25]
- Björnson, M. (2013). Rosens röda matta – stadsplanering på tjejeers villkor. *Planeringsbloggen FFS:s blogg för nyheter om och åsikter på samhällsplanering* [blogg], 23 december. <http://planeringsbloggen.wordpress.com/2013/12/23/plans-diskussionsartikel-nr-5-6-ar-2013-rosens-roda-matta-stadsplanering-pa-tjejeers-villkor/> [2016-04-19]
- Botkyrka kommun (2010). *Utvärdering av utvecklingsarbetet "Att beköna styrsystemet"*.
<http://www.botkyrka.se/SiteCollectionDocuments/Kommun%20och%20politik/Utv%C3%A4rdering%20av%20utvecklingsarbetet%20-%20Att%20bek%C3%B6na%20styrsystemet.pdf> [2016-04-26]
- Botkyrka kommun (2013). *Jämställdhet i Botkyrka – Lärande exempel*.
http://www.botkyrka.se/SiteCollectionDocuments/Kommun%20och%20politik/Hallbar_jamstalldhet_Botkyrka_larande_exempel.pdf [2016-05-17]
- Botkyrka kommun (2014). *Botkyrkas översiktsplan*.
<http://botkyrka.se/SiteCollectionDocuments/Bo%20och%20bygga/Botkyrkas%20Översiktsplan%202014.pdf> [2016-04-19]
- Botkyrka kommun (2015-12-09). *Styrsystem som verktyg*.
<http://www.botkyrka.se/kommunochpolitik/hallbarutvecklingochmanskligarattigheter/ettjamstalltbotkyrka/J%C3%A4mst%C3%A4llt-styrsystem> [2016-04-26]
- Botkyrka kommun (2016a). *Kommunfakta*.
<http://www.botkyrka.se/kommunochpolitik/ombotkyrka/kommunfakta> [2016-04-26]
- Botkyrka kommun (2016b). *Pågående arbete för jämställdhet*.
<http://www.botkyrka.se/kommunochpolitik/hallbarutvecklingochmanskligarattigheter/ettjamstalltbotkyrka/Projekt-r%C3%B6r-j%C3%A4mst%C3%A4lldhet> [2016-04-25]
- Botkyrka kommun (u.å.). *Samtal om framtiden*.
http://www.botkyrka.se/SiteCollectionImages/Bo%20och%20bygga/%C3%B6p_Rapport_Utskrift.pdf [2016-05-17]
- Boverket (2015). *Jämställdhetsintegrering*.
<http://www.boverket.se/contentassets/6303549d509a4b1889d35959416c5429/handlingsplan-jamstalldhetsintegrering-boverket-2015-2018.pdf> [2016-04-21]
- Boverket (2016a). *Beviljade stöd*. <http://www.boverket.se/sv/bidrag--garantier/kommuner/stod-och-bidrag-som-inte-langre-gar-att-soka/jamstallda-offentliga-miljoer/beviljade-stod/> [2016-08-27]
- Boverket (2016b). *Designdialog i Alby, Botkyrka*.
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/kommunal-planering/medborgardialog1/hur-har-andra-gjort/designdialog-i-alby-botkyrka/> [2016-04-22]
- Boverket (2016c). *Jämställdhet i samhällsplaneringen*.
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/jamstalldhet-i-samhallsplaneringen/> [2016-04-21]
- Boverket (2016d). *Översiktsplanens funktion och användning*.
<http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/oversiktsplan/oversiktsplanens-funktion/oversiktsplanens-funktion-och-anvandning/> [2016-07-17]
- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T., & Oc, T. (2010). *Public Places Urban Spaces – The Dimensions of Urban Design*. 2. ed. Oxford och Burlington MA: Architectural Press.

- Den nya välfärden (2014). *Utanförskapets karta – en uppföljning av Folkpartiets rapportserie*. Stockholm: JustNu. <http://www.dnv.se/wp-content/uploads/2014/05/Utanfor%20skapets-karta-en-uppfoljning-.pdf>, ss 30-31. [2016-07-27]
- Forsberg, G. (2005). Den genderiserade staden. I: Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B. & Scholten, C. (red.) *Speglingar av rum – om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B. & Scholten, C. (red.) (2005). Introduktion. *Speglingar av rum – om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Larsson, A. & Jalakas, A. (2008). *Jämställdhet nästa! – Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Stockholm: SNS Förlag.
- Larsson, A. (2006). Makten över rummet: om genusperspektiv i samhällsplaneringen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 27:2/3, ss. 29-47.
- Lundkvist, H. (1998). *Ojämsställdhetens miljöer: en rapport från programberedningen. Kommunerna och jämställdheten om jämställdhet i fysisk planering och miljö*. Svenska kommunförbundet. Göteborg: Kommentus Förlag.
- Malmö stad (2010). *Utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering 2011-2020*. http://malmo.se/download/18.29c3b78a132728ecb5280001104/1383649196540/Jmndhetsintegrering+Utvecklingsplan_korr9aug.pdf [2016-04-19]
- Malmö stad (2014). *Översiktsplan för Malmö – Planstrategi*. http://malmo.se/download/18.5bb0a05f145db1bc43d6ac4/1401438553855/OP2012_planstrategi_antagen_140522.pdf [2016-04-19]
- Malmö stad (2015). *Årsrapport Malmöläget – Statistik och fakta om näringslivet i Malmö*. Malmö: Holmbergs. http://www.malmobusiness.com/sites/default/files/filearchive/15-4420_malmoelaaget_pdfpublikation.pdf [2016-04-22]
- Malmö stad (u.å). *Jämställda platser i Malmö*. <http://malmo.se/Bo-bygga--miljo/Miljoarbete-i-Malmo/Malmo-stads-miljoarbete/Hallbarstadsutveckling/Jamstallda-platser.html> [2016-04-22]
- Molina, I. (2007). Intersektionella rumsligheter. *Tidskrift för genusvetenskap*, 3.
- Nationalencyklopedin* (2016a). Genus. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/genus> [2016-05-17]
- Nationalencyklopedin* (2016b). Offentligt rum. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/offentligt-rum> [2016-05-16]
- Sveriges Kommuner och Landsting (2016). *CEMR-deklarationen*. <http://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstallldhet/jamstallldhet/jamstallldhetieuropa/cemrdeklarationen.5809.html> [2016-04-22]
- Sveriges Riksdag (2010). *Plan och bygglag (2010:900)*. https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900/#K1 [2016-04-21]
- Wingborg, M. (2005). *Bilden av förorten*. Projektet Mediabild – Självbild, på uppdrag av Integrationsverket, Gringo och TCO. http://www.mkc.botkyrka.se/biblioteket/Publikationer/bilden_av_fororten.pdf [2016-07-27]